

NIJOLĖ BIRGELIENĖ

PUNSKO KRAŠTO LIETUVIŠKŲ ŠEIMŲ VAIKŲ VARDAI ANKSČIAU IR DABAR

Nepažįstu šeimos, kuriai jos vaikų vardai būtų nereikšmingas dalykas. Naujagimio vardui išrinkti skiriama tikrai daug dėmesio. Kuo ypatingi Punsko krašto lietuvių pasirinkimai ir kas juos lemia? Kokiais vardais jie krikštijo savo vaikus anksčiau, o kokiais dabar? Ar jų vardai skiriasi nuo vartojamų Lietuvoje ir Lenkijoje?

Daugiausia kompaktiškai gyvenančių lietuviškų šeimų yra Punsko krašte¹, todėl čia ir buvo atliktas anketinis tyrimas. Be to, čia ir vardų įvairovė didžiausia.

Anketuojami asmenys buvo prašomi:

- a. pateikti visų savo vaikų vardus (pirmą ir antrą vardą, kaip jie užrašyti dokumentuose, kelintais metais vaikai gimę),
- b. paaiškinti tokio pasirinkimo priežastis (pvz., nes jie reti, originalūs; nes tradiciniai, lietuviški; nes tarptautiniai, gerai skamba ir kitomis kalbomis; nes graži mažiškinė forma; nes ypatingai gerbiu šventąjį šiuo vardu; artimiesiems atminti; dėl kitų priežasčių),
- c. atsakyti į klausimus: kas išrinko vardą? kada vardas išrinktas – vaikui gimus ar prieš jo gimimą? kur ieškojo kūdikiui vardo (kalendoriuje, vardų žodyne, literatūros kūriniuose, filmuose, rinkosi šeimos vardus ir kt.)? ar rinkdami galvojo, kaip vardas bus užrašytas dokumentuose, ir ar tai turėjo įtakos vardo parinkimui? ar nesigaili išrinkę tokį vardą? kokio vardo savo vaikui niekuomet neduotų?

¹ 2002 m. gyventojų ir būstų visuotinio surašymo duomenimis, Punsko valsčiuje lietuviai sudarė 74,8 proc. gyventojų.

Privačiuose pokalbiuose² tėvų dar klausinėjau, ar dėl vaikų vardų yra turėję kokių nors rūpesčių ar nemalonumų Lenkijoje ir Lietuvoje.

Ką parodė anketos atsakymai?

Pirmiausia tai, kad Punsko krašto lietuviai renkasi tokius vardus, kurie vartojami ir Lietuvoje, pvz.: *Onutė, Birutė, Gražina, Aldona, Jūratė, Jurgita, Danutė, Teresė, Asta, Danguolė, Gabija, Loreta, Aušra, Dalia, Rita, Laima, Rasa, Ina, Kamilė, Diana, Jonas, Juozas, Gediminas, Vytautas, Antanas, Gintautas, Petras, Tomas, Matas, Mantas, Artūras, Arūnas, Raimundas, Algis, Algirdas, Darius, Valdas* ir kt. Tarp jų esama senųjų lietuviškų, kalendorinių krikštavardžių, naujųjų lietuviškų ir skolintinių vardų. Kadangi lietuviškos šių vardų formos niekur oficialiai nėra užrašytos, vartojant jos kiek įvairuoja: *Elena / Elė, Genė / Genutė, Vitas / Vytautas, Algis / Algimantas, Kostas / Konstantinas, Gintas / Gintautas, Gidas / Gediminas*.

Palyginus punskiečių vardus su teikiamais *Lietuvių vardų kilmės žodyne* (LVKŽ; K. Kuzavinis, B. Savukynas, 1994) bei su Lietuvoje paplitusių vardų sąrašu <<http://lt.wikipedia.org>>, paaiškėjo, kad be maž visi jie čia užfiksuoti. LVKŽ neaptikau tik kelių vardų (arba jų formų): *Aneta, Dalicija, Ramona, Kinga, Greta, Deividas*. Kai kurie (*Aneta, Ramona, Kinga*) yra Lenkijoje vartojamų vardų sąrašuose. Vardai *Dalicija, Deividas* – tai įmantresnės tradicinių vardų *Dalia, Dovydas* formos, o *Greta* – kita, labai paplitusi *Grėtės* forma³. Taigi, pasirodo, pagrindinis vardų šaltinis punskiečiams yra vardai, vartojami Lietuvoje.

Dabar dauguma tėvų savo vaikams duoda tik po vieną vardą, tačiau vyresniosios ir vyriausiosios kartos atstovai dažniausiai turi dar po du krikštavardžius, nes anuomet kunigas reikalavdavo, kad vaikas gautų ir kurio nors šventojo vardą (pvz., *Genė Ona, Irena Ona, Aldona Marytė, Rūta Marija, Pijus Antanas, Kazimieras Sigitas, Petras Vytautas* ir t. t.). Tai neabejotinai turėjo įtakos krikščioniškųjų vardų populiarumui. Peržvelgus Punsko licėjaus 1959–2005 m. absolventų sąrašą⁴, aiškėja tam tikros vardų parinkimo tendencijos. Gimusių

² Kadangi tai gana subtilūs, dažnai skaudūs dalykai, rašyti apie tai anketose žmonės dažniausiai vengia.

³ Pagrindinė šio vardo forma, fiksuojama minėtame vardų žodyne, yra *Grėtė*.

⁴ Toks sąrašas pateiktas monografijoje *Punsko Kovo 11-osios licėjui 50*, sud. J. S. Paransevičius, M. Černelienė, I. Marcinkevičienė, Punkskas, 2006, p. 93–140.

1937–1970 m. absolventų vardai daugiau tradiciniai, klasėje mokosi po kelias *Onutes, Birutes, Eles, Aldonas, Jonus, Juozus, Vitus, Petrus* ir *Antanus*. Nuo 1955 m. daugėja *Danučių*, kartais klasėje jų net keturios ar penkios⁵. Septintojo dešimtmečio pabaigoje vis daugiau esama *Irenų*, 1970–1971 m. – *Aldonų*, o nuo 1973 m. daugėja *Alicijų, Valdu* ir *Darių*. Populiarėja *Dalia* ir *Violeta, Robertas* ir *Romas*. Yra vardų, kurie, nors ne visą laiką buvo vienodai populiarūs, vartojami iki šian dien, kaip antai *Onutė, Birutė* ar *Jonas*⁶.

Apklaustieji tėvai prisipažino vardus rinkę patys, tačiau įvairiu metu – vieni prieš gimstant, kiti kūdikiui jau gimus. Vyresnieji dažniau rinkdavosi šventųjų ir šeimoje jau vartojamus vardus (tėvų, senelių, prosenelių). Jaunos šeimos labiau linkusios krikštyti populiariais, t. y. tuo metu madingais (*Tomas, Matas, Mantas, Rita, Diana, Erika, Gabija, Natalija*) arba retais vardais (*Aida, Neringa, Augustas, Laisvė*)⁷, todėl jos dažniau ir vardų žodyną ar kalendorius pasklaidydavusios. Tai išryškėja apžvelgus iškart kelių kartų vardus (žr. I ir II šeimos vardus iki 4 ir 7 kartos). Beje, čia gražiai matyti, kurie vardai pereidavo iš kartos į kartą. Panašiai galima būtų stebėti ir mišrių šeimų vaikų vardus.

Dėl pasirinktų vardų nesigailėjo nė vienas anketą užpildęs asmuo⁸. Į klausimą: kokio vardo nerinktum? – atsakė nedaug žmonių. Atsakiusieji teigė, kad nerinktų tipišκών slaviskų vardų, bet ir tokių kaip *Bronė, Kastulė, Petronė, Adelė, Genė, Alfonsas, Vladas, Pijus*. Atlikta vardų apžvalga šiuos atsakymus patvirtina. Tik mišriose šeimose vaikai krikštijami tokiais vardais kaip: *Dorota, Marta, Mažena* (Marzena), *Božena* (Božena), *Jaroslavas* (Jarosław), *Kacper* ir kt. Nesirenkama taip pat vyresniajai kartai būdingų vardų.

⁵ Tiek *Danučių* baigė licėjų 1975, 1977 ir 1981 m. Tai 1956, 1958 ir 1962 m. gimusios mergaitės. Turint galvoje, kad licėjaus klasės nebuvo labai gausios (mokinių skaičius įvairiais metais svyruoja nuo 10 iki 30), tai iš tikrųjų nemažai, bemaž 1/5 visų vardų.

⁶ Dabar juos galima taip (t. y. lietuviškomis raidėmis) užrašyti ir dokumentuose, nors ne visose metrikacijos įstaigose tai padaryti paprasta. Apie kartais patiriamas klūtis rašoma ir spaudoje, žr. Vygandas Trainys, „Seinų „Žiburio“ mokyklos direktorius A. Vaicekauskas: „Vilius, kad tolerancijos dvasia ateityje stipriau skverbsis į lenkų sąmonę“, *Lietuvos rytas*, 2011-10-04, <<http://www.lrytas.lt>>.

⁷ Vienoje iš anketų rašoma: *Nerinkau man patinkančių vardų, jeigu vaikų pusbroliai arba artimų draugų vaikai jau taip pavadinti. Be jokios abejonės, geriau turėti retą vardą savo bendraamžių grupėje, negu populiarią, nes tada esi lengvai atpažįstamas ir geriau įsimenamas – vardas be žmogaus pastangų sukuria jam asmenybės dalį.*

⁸ Tačiau dabar vienas kitas prisipažįsta norįs vaiko vardą užrašyti lietuviškai, pvz., *Tomas, Paulius*, ne *Tomasz, Paweł*. Ir iš „suaugusiųjų“ vaikų teko girdėti norint, kad vardas būtų užrašytas lietuviškais rašmenimis (pvz., *Vida*, ne *Wida*).

Kelių kartų vardai

I ŠEIMA

1. Vincas, Katrė (g. XIX a. II pusėje)
2. Albinas, Julija, Anelė, Onutė, Genutė
3. Aldutė, Nijolė, Petras, Adelė, Genutė, Stasys, Teresė, Jonas, Vitas, Darius, Danutė, Valdas, Birutė, Jonas, Viktoras, Valdas
4. Algis, Alicija, Asta, Valdas, Vidas, Jolanta, Povilas, Vitas, Jurgis, Onutė, Vitas, Jolanta, Gražina, Aldutė, Jolanta, Tomas, Artūras, Jurgis, Petras, Dovydas, Monika, Natalija, Viktorija, Dovilė, Jokūbas, Anastazija, Rimantas, Darija
5. Ernestas, Gabrielė, Uršulė, Emilija, Evelina, Albertas, Diana, Monika, Gabrielė

II ŠEIMA

1. Jonas, Rožė (g. XVIII a. II pusėje)
2. Jonas, Motiejus, Andrius
3. Jonas, Petras, Ona, Katrė, Ieva
4. Jonas, Bronius, Anelė, Birutė, Genė
5. Teresė, Sigitas, Antanas, Romas, Jonas, Algirdas, Danutė, Zita, Juozas, Natalė, Valdas
6. Romas, Ramona, Laima, Rita, Paulius, Gražina, Alicija, Edita, Jurgis, Auksė, Petras, Zita, Vida, Elvyra, Danutė, Onutė Dalia, Asta, Tomas, Alicija, Onutė, Monika, Darius, Aneta, Violeta, Povilas, Violeta, Gražina, Povilas
7. Deivydas, Lukas, Patrikas, Jokūbas, Artūras, Raimundas, Živilė, Alma, Ignas, Aleksandras, Darius, Matas, Greta

Išrinkus vardą, aišku, tenka jį užrašyti. Į klausimą, ar galvojote, kaip vardas bus užrašytas dokumentuose, dauguma anketuojamų asmenų atsakė – ne. Atsakiusieji „taip“ paprastai dar pridurdavę, *tačiau tai neturėjo įtakos galutiniam sprendimui*. Kadangi Punsko krašto lietuviai yra Lenkijos piliečiai⁹, jų, kaip ir visų Lenkijos piliečių (tarp

⁹ Kai kurie iš jų yra gavę ir Lietuvos pilietybę.

jų ir tautinių mažumų), dokumentai tvarkomi lenkų kalba. Taigi ir pirmasis naujagimio dokumentas – gimimo liudijimas – išduodamas šia kalba. 2005 m. priimtas Lenkijos tautinių mažumų įstatymas¹⁰ leidžia tautinių mažumų šeimoms užrašyti vardus taip, kaip jie rašomi jų gimtąja kalba (jeigu joje naudojama lotyniška abėcėlė): *Asmenys, priklausantys mažumai, turi teisę vartoti ir rašyti savo vardus ir pavardes pagal mažumos kalbos rašybos taisyklės, ypač registruojantis civilinės teisės aktuose ir asmeniniuose dokumentuose*¹¹.

Taigi kaip būdavo užrašomi anksčiau ir kaip dabar rašomi gimimo aktuose punskiečių vardai?

Anksčiau visi vardai (be išimties) būdavo užrašomi tų pačių vardų lenkiškais atitikmenimis: *Juozas – Józef, Jurgis – Jerzy, Antanas – Antoni, Petras – Piotr, Jonas – Jan, Onutė – Anna, Anelė – Aniela, Elena – Helena* ir t. t. Jeigu tėvai parinkdavo lietuvišką vardą, kurio atitikmens lenkų kalboje nebuvo, pvz., *Danguolė, Živilė, Birutė, Jūratė, Nijolė, Vida, Ramūnas*, jis būdavo pritaikomas lenkų kalbos rašybos ir fonetikos reikalavimams. Šitai vardai virto: *Danguola, Żywila, Biruta, Jurata, Nijola, Wida, Ramunas*. Kai kurių vardų civilinės metrikacijos įstaigų vedėjai iš viso nenorėjo užrašyti, o užrašytus ne lenkiškomis raidėmis ištaisydavo. Jie, aišku, turėjo paisyti savų nurodymų¹². Iš tų laikų teko išgirsti ne vieną istoriją, kai žmonės įvairiais būdais bandydavo reikalauti ar įtikinti tarnautojus¹³. Dabar kur kas paprasčiau. Galima jau užrašyti ir *Laima, Rita, Tomas, Matas, Mantas, Augustas, Dalia, Dovilė*. Tačiau dauguma vis dar pateikia lenkiško vardo formą: *Daiwa, Tomasz, Artur, Eryka, Klaudia, Edyta* ir t. t. Kodėl šitai daroma, atsakyti nelengva. Vardai užrašomi lenkiškai turbūt dėl daugelio priežasčių: nes žmonės taip nuo seno įpratę; nes lietuviški vardai dažnai iškraipomi, todėl jie privalo visur nešiotis vaiko

¹⁰ 2005 m. sausio 6 d. Tautinių ir etninių mažumų bei regioninės kalbos įstatymas (*Ustawa o mniejszościach narodowych i etnicznych oraz o języku regionalnym* – Dz.U. 2005 m., nr. 17, poz. 141).

¹¹ Ten pat, 2 sk., 7 str. 1 p. 1986 m. rugsėjo 29 d. *Civilinės būklės aktų įstatymo* 50 str. rašoma, kad *civilinės metrikacijos įstaigos vedėjas turi teisę nepriimti tėvų paraiškos dėl vardo, jeigu pateikiama daugiau negu du vardai, jeigu vardas pašėpiantis, nepadorus ir tuo atveju, kai iš vardo negalima atpažinti vaiko lyties*. 51 str. dar nurodoma, kad per 6 mėnesius nuo gimimo akto surašymo vaiko tėvai turi teisę pateikti pareiškimą įstaigos vedėjui dėl vardo pakeitimo.

¹² Žr. *Rejestracja stanu cywilnego. Stan prawny na dzień 1 VIII 1959 r.*, Warszawa, 1959, III sk., 39 str. „Imię dziecka“.

¹³ Kartais net pameluodavo, esą kelsis gyventi į Lietuvą, todėl nori užrašyti vaiko vardą lietuviškai, kad paskui nekiltų problemų. Taip buvę, pvz., 1991 m., bandant užrašyti vardus *Vylautas, Dominjkas*.

dokumentus ir kiekvienam rodyti, kaip rašyti jo vardą; nes nusibodo klausytis komentarų, *koks keistas, juokingas, kvailas vardas*. Pagaliau ir pačiam vaikui nemalonu, kai jo vardas visaip iškraipomas – ne tik rašant, bet ir tariant. Gyvenant lenkakalbėje arba mišrioje aplinkoje sunku tikėtis (ir tikrovėje dažnai taip nutinka), kad normaliai būtų tariami tokie vardai, kaip *Láima* (veikiausiai La-i-ma), *Ėglė* (Egļe) ar taisyklingai kirčiuojami *Daūmantas* (Daumántas), *Miñdaugas* (Mindá-ù-gas, geriausiu atveju Mindáugas). Todėl kiekvienos šeimos pasirinkimas gali būti grindžiamas savais argumentais, sava patirtimi¹⁴. Gal kaip tik todėl pastaruoju metu daugėja tarptautinių vardų (*Erika, Diana, Viktorija, Ingrida, Irmina, Edita, Karolina, Olivija, Patrikas* ir kt.). Jie, anketuojamųjų nuomone, gerai skamba ir kitomis kalbomis. Be to, daugelis jų vienodai rašomi ir lietuviškai, ir lenkiškai. Aišku tik viena: t i k r a i niekas nerašo vardų lenkiškai, stengdamasis įtikti lenkams, dėl didesnės garbės ar prestižo.

Vardas Punsco krašto (ir visų Lenkijos) lietuvių savimoneje nepaprastai reikšmingas. Daugelio jis suvokiamas kaip vienas iš tapatybės elementų – kaip tautybė, kalba ir kultūra. Juk tėvai nuo pat lopšio savo vaikus vadina *Rimantėlėmis, Astutėmis, Aldutėmis, Rasytėmis, Audriukais, Viliukais, Artūriukais*. Ir vaikai žaisdami vieni kitus šaukia: *Robertai, Arūnai, Raimundai, Vylautai, Dalia, Jūrate, Daiva*. Ir suaugusieji šitaip bendrauja. Nesivadina *Vitoldais, Juzefais, Valdemarais, Anomis...* Tai tik antroponimikos dubletai¹⁵: vienokia vardų forma vartojama lenkų kalboje, kitokia lietuvių. Kad taip iš tikrųjų yra, įrodo diplomai, mokykliniai pažymėjimai, antkapiniai paminklai. Tai savotiškas šio krašto žmonių istorijos jungas, kurio galbūt ilgainiui pavyks atsikratyti.

Kai pažeidžiamas vardas, pažeidžiamas ir žmogus. Lenkijos lietuviai neretai dėl savo vardų yra patyrę nemalonumų tiek Lenkijoje, tiek Lietuvoje. Lenkams lietuviški vardai (nors užrašyti lenkiškai: *Biruta, Jurata, Nijola, Ramunas*) pasirodydavo keisti, o jų savininkai susilaukdavo įvairių komentarų. Norint, kad įstaigų tarnautojai užrašytų vardą taisyklingai, visuomet tekdavo rodyti asmens pasą ar kitą dokumentą. Bet dar keisčiau, kad dabar laisvoje Lietuvoje punskiečiai dažnai ne

Lietuviškos vardų formos Punsco kapinėse

¹⁴ Autoriui žinomi ir tokie atvejai, kai vaikai buvo krikštijami dviem vardais. Tuomet lenkai juos vadindavę lenkiškos formos vardais (pvz., *Agnieszka, Kazimierz, Bronislau*), o lietuviai – lietuviškos (*Živilė, Sigūtas, Narcizas*).

¹⁵ Šitaip apibūdinamas toks pat reiškinys lenkų išeivijos bendruomenėse. Žr. W. Decyk, S. Dubisz, „Zmiany polskich antroponimów w zbiorowościach polonijnych a procesy integracji kulturowej“, *Przegląd Humanistyczny*, 1995, nr. 2, p. 108.

Nijolė Birgeliė

tik užrašomi (tai būtų suprantama), bet ir vadinami lenkiškais vardais ir pavardėmis. Ir ne tik eilinių gyventojų, bet ir aukštųjų mokyklų dėstytojų¹⁶. Šio krašto lietuviai ypač skaudžiai išgyvena du dalykus: kai jie tėvynėje laikomi lenkais, ir kai laisvai bendraujant vadinami lenkiškais vardais, kuriuos patys vartoja tik oficialiuose dokumentuose. Kita vertus, reikia ir patiems tėvams būti atidesniems pateikiant užrašyti vaiko vardą gimimo metrikuose. Pasirinkus lietuvišką vardo lytį, užrašyti lietuviškai, o ne pusiau lietuviškai, pusiau lenkiškai. Tai pasakytina apie tokias vardų formas, kaip *Olivia*, *Viktoria*, *Laisve*, *Jokubas*, *Arunas*, kurios dabar atrodo kaip patarėlėje – „nei skustos, nei luptos“. Jeigu pasirenkama lietuviška vardo forma, geriausia ją ir užrašyti lietuviškai, kad bent vienoje kalboje rašyba būtų taisyklinga. Juolab kad šitai padaryti Lenkijoje jau keletą metų leidžia įstatymas. Šitai išvengsime daugelio rašybos problemų linksniuodami vardą ir lietuvių, ir lenkų kalboje. Kitaip mūsų vaikai turės ne vardų dubletus, o jau „trioletus“ – *Olivija*, *Oliwia*, *Olivia*.

Literatūra ir šaltiniai

Bubak, J. 1993. *Księga naszych imion*, Wrocław.

Bubak, J. 1983. „Nadawanie imion w Polsce. Aspekt prawny i językowy“, *Socjolingwistyka*, nr. 5, p. 145–163.

Kuzavinis, K., Savukynas, B. 1994. *Lietuvių vardų kilmės žodynas*, Vilnius.

Lietuvoje paplitusių vardų sąrašas, <<http://lt.wikipedia.org>>.

Populiariausi kūdikių vardai 2005 m. Lietuvos statistikos departamento duomenys.

Punsko Kovo 11-osios licejui 50. 2006. Sud. J. S. Paransevičius, M. Černelienė, I. Marcinkevičienė, Punkskas, p. 93–140.

Umińska-Tytoń, E. 2003. „Niekóre kulturowe aspekty współczesnego imiennictwa polskiego“, in: *Nazwy własne a kultura. Polska i inne kraje słowiańskie*, red. Z. Kaleta, *Prace Slawistyczne*, 2003, kn. 115, p. 121–147.

Urbutis, V. 2007. *Lietuvių kalbos išdavystė*, Vilnius.

NIJOLĖ BIRGELIENĖ (g. 1964 m. Giluišiuose) – redaktorė, mokslo darbuotoja. 1988 m. Varšuvos universitete baigė lenkų kalbą. Dirba Punksko „Aušros“ leidykloje ir Varšuvos universiteto Baltistikos skyriuje. Susidomėjimų sritys: kalbų kontaktai, lietuvių–lenkų dvikalbystė, Punksko krašto šnektas. 2002 m. Punksko „Aušros“ leidykla išleido jos knygą *Procesy interferencyjne w mowie dwujęzycznej społeczności litewskiej z Puńska i okolic na Suwalszczyźnie* (Interferencijos procesai Punksko krašto dvikalbių lietuvių šnekamojoje kalboje).

¹⁶ Tokių pavyzdžių pateikia daugelis punskiečių – Lietuvos aukštųjų mokyklų studentų.